

Карпов В.В. ФУНКЦІЯ ДИХАННЯ В РОБОТІ НАД УДОСКОНАЛЕННЯМ ВОКАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ

УДК 371.132:784

Анотація. Стаття присвячена проблемам музичної педагогіки, пов'язаним з оволодінням співочою технікою, насамперед з тренуванням належного дихання, яке за всієї вагомості інших компонентів співу має в ньому фундаментальне значення, а відтак має безпосередній стосунок до виразності вокального виконання. Без належного дихання, без оволодіння навиками його використання в співі немислима підготовка професійного вокаліста.

Дослідник підкреслює, що правильне дихання є основою оволодіння іншими елементами вокальної техніки.

Ключові слова: музична педагогіка, вокал, співоче дихання, виразність виконання.

Аннотация. Статья посвящена проблемам музыкальной педагогики, связанным с овладением певческой техникой, прежде всего с тренировкой надлежащего дыхания, которое при всей важности иных компонентов пения имеет в нем фундаментальное значение, а следовательно непосредственно связано с выразительностью вокального исполнения. Без надлежащего дыхания, без овладения навыками его использования в пении немислима подготовка профессионального вокалиста.

Исследователь подчеркивает, что правильное дыхание является основой овладения иными элементами вокальной техники.

Ключевые слова: музыкальная педагогика, вокал, певческое дыхание, выразительность исполнения.

Summary. The article is devoted to the problems of the musical pedagogic connected with the possessing of singing technique, first of all with a training of breathing. The correct breathing beyond an importance of other components of singing plays here a fundamental role and therefore it is closely connected with the expressiveness of the vocal performance. The process of preparation of a professional vocalist is impossible without an educating of correct breathing, without a possessing of a special habit in this meaning.

The researcher lays stress on the importance of right breathing and writes that the possessing of it makes the basis to improvement of the other elements in vocal technique.

The author of the article leans upon the works by V. A. Bagadurov, B. O. Bazilikut, L. V. Dmitriyev, U. Y. Yutsevich and other researches and musical pedagogues. But he previously uses here his own experience as the professor in Crimean University of Culture, Art and Tourism (Simferopol), in Crimean Humanitarian University (Yalta) as well as the leading actor and singer in Crimean Academic Ukrainian Musical Theatre.

Key words: musical pedagogic, singing, correct breathing, vocal expressiveness.

У попередніх моїх статтях, опублікованих у науковому журналі «Культура народів Причорномор'я», йшлося про більш загальні проблеми вокальної педагогіки. Нинішня стаття присвячена такому вкрай важливому конкретному елементу вокальної техніки як оволодіння належним співочим диханням. За всієї вагомості інших компонентів співу дихання має в ньому фундаментальне значення. Про це йдеться в працях таких дослідників та педагогів як В.А. Багадуров [1], Б.О. Базілікут [2], Л.В. Димитрієв [3], Ю.С. Юцевич [8] та ін. Враховуючи спостереження й висновки попередників, я в цій праці, як і в опублікованих раніше, спираюсь також на досвід власної педагогічної діяльності у Кримському університеті культури, мистецтв і туризму, Кримському гуманітарному університеті, і, звичайно ж, на досвід творчої роботи в Кримському академічному українському музичному театрі.

Для свідомого керування голосовим апаратом, кожен співак повинен знати його будову і роботу його складових, навчитися раціонально розвивати і тренувати свій голос. Зрозуміло, що при співі, як і при мовленні, задіяні водночас майже всі чинники голосу, але для більш конкретного розуміння варто розглянути найважливіші з них окремо. Варто зокрема приділити належну увагу диханню. Дихання – один із вельми важливих аспектів вокального мистецтва, тому починаючи розмову про дихання, слухним було б звернутися до знань з відповідного розділу анатомії людини. Нагадаю, що дихання – це сукупність процесів, унаслідок яких відбувається поглинання організмом кисню і виділення з нього вуглекислого газу. Діяльність будь-якої клітини, тканини, органу пов'язана з витратою енергії. Окислювальні процеси в клітинах, внаслідок яких виділяється енергія, називають внутрішнім диханням... Забезпечення клітин киснем і виділення з них вуглекислого газу здійснюється за допомогою крові. А обмін газів між кров'ю й атмосферним повітрям відбувається в органах дихання. Цей процес називають зовнішнім диханням.

Зі встановлених співацькою практикою так званих "типів" дихання існує три: 1) нижньореберно-діафрагмове змішане або просто діафрагмове; 2) грудне або бічне; 3) верхньореберне або ключичне. Перший нижньореберно-діафрагмовий тип дихання серед практиків має більше прихильників. Мистецтво співочого дихання полягає не в наборі великої кількості повітря, не в досягненні якомога більшої ємності легень, а в умілому і поступовому витрачанні запасу повітря, тобто в правильному видиху. У безпосередньому зв'язку з питанням про дихання при співі знаходиться питання про опору звуку... Наукові дослідження свідчать, що чистих типів дихання в співі практично не існує, тому що всі співаки користуються в співі змішаним типом дихання з великим або меншим включенням в роботу тієї чи іншої частини дихального апарату, тож що питання про тип дихання, а тим більше про перевагу котрогось і з них значною мірою умовне. Якщо студент перебуває в межах грудно-діафрагмового дихання, навряд чи має сенс учити його якомусь особливому типу вдиху з метою поліпшення голосоутворення. Якщо голосоутворення хороше, не слід руйнувати ту складну систему рефлексів, завдяки яким воно досягається. Тож не таким важливим є тип вдиху, як організація видиху. Контролем завжди має бути якість звучання голосу.

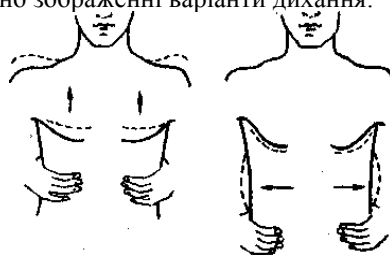
Багато педагогів-вокалістів вважають, що правильне співоче дихання повинне бути опертим, тобто мати опору. Проте розшифровка цього терміну не завжди однакова. Більшість під «опертим» диханням

розуміє уміння співака користуватися при інтонації звуку рівним пружним видихом за допомогою добре натренованої дихальної мускулатури. З поняттям опертого дихання, вірніше видиху, завжди пов'язується так званий опертий звук голосу. Пам'ятаючи про опору звуку, не слід забувати про його упор, оскільки закон резонансу свідчить: «Для того, щоб розвинутися, звукова хвиля має упертися в тверде (голос-рупор) тіло». Таким рупором є надставна трубка і місце віддзеркалення (або відбиття) – верхнє тверде піднебіння» [6]. Практика показує, що спів на опертому диханні, надає голосу здатності литися компактно, з достатньою силою і «металевістю», з утворенням високої співацької форманти, окрім того довше зберігає звук голосу і робить його витривалішим. Дослідження Л.Б. Дмитрієва дають підставу зробити висновок, що опертий звук голосу є наслідком так званого акустичного опору – що більший тиск під зв'язками, то сильніший акустичний опір, за умови правильної координації роботи всіх частин голосового апарату [3]. Продовжуючи цю тему, слід згадати «закон постановки голосу» Р. Юсона з імпедансами – підзв'язковим і надзв'язковим [7]. Значна частина прийомів були і раніше, тільки вони називалися інакше й не були систематизовані. Маючи технічну й консерваторську освіту, Р. Юсон зумів, так би мовити, розкласти все по полицях і визначив свій підхід до постановки голосу. А математичний термін «імпеданс» (*лат.* – опір), який у вокальній практиці використовується як поняття «противаги», Р. Юсон узяв просто для зручності професійного спілкування. Єдине можна додати, що раніше це вважалося – співати на стані вдиху і на утриманому диханні, звук утримувати у високій позиції, як тоді говорили в «масці», і все це робило голос чистим, дзвінким, польотним та без дефектів. І якщо всі ці відносні новації допоможуть зберегти здобутки минулого і сприятимуть удосконалення сучасного співу, їх, звичайно, можна і треба прийняти до роботи зі співаками.

Дихальна система складається, як відомо, з носової порожнини, носоглотки, глотки, гортані, трахеї, бронхів, легень. Голосовий апарат співаючої людини – досить складний за своєю конструкцією орган – умовно його роботу можна розглядати як язичковий духового «музичний інструмент» (орган, кларнет, фагот, гобой та ін.), де звук з'являється завдяки коливанням язичка, на який діє повітря. Роль міхів виконують легені; язичок – голосові зв'язки, а функцію надставної трубки (резонатора) виконує верхній відрізок дихальних шляхів, ротової і носоглоткової порожнин. Дихання складається з короткочасного вдиху, короткочасного спокою і більш тривалого видиху. З легенів повітря, що видихується, системою трубок потрапляє в загальну трубку – трахею, а потім у гортань. Голосові м'язи своєю будовою відрізняються від всіх інших м'язів людського тіла. З багатьох важливих м'язів слід зазначити такі: 1) ті, що відкривають голосову щілину; 2) ті, що закривають голосову щілину; 3) ті, що натягують або напружують. Над гортанню розташований рот з глоткою і носоглоткою, і порожнина носа зі всіма додатковими порожнинами, тобто та частина голосового апарату, яка вважається резонатором, або його надставною трубкою. Голосова щілина знаходиться в гортані приблизно в районі адамового яблука у вигляді рівнобедреного трикутника (при диханні), а при фонації вона закрита, а зв'язки набувають вигляду двох смужок (складок), які щільно примикають один до одної. Голосові зв'язки, отримавши наказ центральної нервової системи, що дає голосовим зв'язкам і диханню «імпульс до коливання» (Р. Юсон) виштовхуються підзв'язковим тиском, посилюються резонаторами і створюють явище резонансу. Трахея розташована перед стравоходом у грудній клітці і складається з 16-20 хрящових півкілець, з'єднаних між собою зв'язками. На рівні п'ятого грудного хребця трахея поділяється на два головних бронхи: лівий і правий. З них розростається бронхіальне дерево (альвеоли, капілярна сітка), з якого формуються легені, які виконують подальші дихальні процеси.

При звичайному видиху (коли голосова щілина відкрита) повітряний струмінь беззвучно проходить через гортань, рот і носоглотку виходить назовні, а при мові й співі (коли голосова щілина зімкнена) під натиском підзв'язкового тиску виносить у ротову порожнину звукові коливання, до яких спонукає центральна нервова система (за Р. Юсоном). Отож коли ми з'ясували, що таке дихання і як воно відбувається, можна переходити до співочого дихання.

Корпус співака має бути зібраним, але при тім вільним, не розслабленим, стояти слід прямо, не сутулитись і без напруги. Вдих відносно швидкий, спокійний, не метушливий, при цьому плечі здіймати не слід. За таких умов у співака виробляється найбільш зручний та сприятливий спосіб дихання. При вдиху повітря, проникаючи в легені, натискає на діафрагму і відповідно на нижні ребра, і розсовує їх: такий вдих має назву нижньореберно-діафрагмовим або грудо-діафрагмовим. М'язи, що сприяють вдиху та видиху взаємодіють між собою. Нижче графічно зображенні варіанти дихання:

Неправильно Правильно

Діафрагма – це м'язова перетинка, що відділяє легені від шлунку й допомагає м'язам, які набирають та виштовхують повітря. Після швидкого вдиху перед початком співу робиться миттєва затримка дихання, яка немовби, продовжує вдих, таким чином зберігає стан вдиху. Видих при співі повинен бути повільним, рівномірним і значно довшим, ніж вдих, але слід завжди контролювати дихання й стежити, аби повітря в легенях не було використане до кінця. Студент мусить на власному досвіді навчитися контролювати своє

дихання. Поклавши руки на нижні ребра, можна відчувати їх розширення. Можна лягти на стіл чи на тверду тахту і таким чином теж відчувати проходження повітря в легені і навіть у діафрагму. Можна пригадати поради деяких майстрів співу, згідно з якими слід робити вдих, немовби відчуваючи ніжний запах квітки, а видих таким, щоб полум'я свічки, піднесене до рота, не коливалося. Щоб навчитися економно використовувати дихання при співі, потрібно ретельно займатися вправами, що тренують видих.

Звукоутворення – це технічний прийом, пов'язаний з початком співу, моментом звукоутворення, або голосоутворення є дуже важливим в роботі майбутнього співака-артиста. Саме звукоутворення або момент виникнення звуку відповідної висоти, називається *атакою*. Інакше кажучи атака звуку це спосіб звукоутворення. Спосіб звукоутворення, за якого по зімкнутих зв'язках б'є струмінь повітря – називається *твердою атакою*. Одночасне зімкнення зв'язок і подача повітря (дихання) називається – *м'якою атакою*. Утворення звуку за якого спочатку йде дихання, і тільки пізніше зникаються зв'язки називається *придиховою атакою*. Прийоми твердої і м'якої атаки і дихання в цілому, краще тренувати при співі окремих фраз, вокалізів тощо, а починати треба з окремих звуків, змінюючи їх висотне положення. Культура співу значною мірою залежить від уміння користуватися цими способами звукоутворення та звуковедення. Тверда атака звуку не повинна бути надто різкою і кричущою. При м'якій атаці спів має бути рівним, активним і опертим. В роботі над звуком і диханням важливо стежити за «під'їздами» до звуку, які зустрічаються в співі, і які є наслідком недбалості та поганого смаку при звуковеденні.

Навіть за наявності чудових голосових даних співак не зможе виявити всіх своїх можливостей, якщо не володітиме співочим диханням.

Джерела та література:

1. Багадуров В. А. Очерки по истории вокальной методологии: в 3 частях / В. А. Багадуров. – М.: Музгиз, 1929; 1932; 1937.
2. Базілікут Б. Орфоєпія в співі / Б. Базілікут. – Львів, 2001. – 368 с.
3. Дмитриев Л. Б. Гласные в пении / Л. Б. Дмитриев // Вопросы вокальной педагогики: Вып. 1. – М.: Госмузиздат, 1962. – С. 77–130.
4. Євтушенко Д. Питання вокальної педагогіки / Д. Євтушенко, М. Михайлов-Сидоров. – К.: Мистецтво, 1963. – 280 с.
5. Назаренко И.К. Искусство пения. Изд. 3-е, дополненное / И.К. Назаренко. – М.: Музыка 1968.
6. Староскольцев К. П. Постановка голоса / К.П. Староскольцев. – Симферополь: Доля, 2003.
7. Юсон Р. Певческий голос / Р. Юсон. – М.: Музыка, 1974.
8. Юцевич Ю.С. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу / Ю. С. Юцевич. – К.: Музична Україна, 1998.

Степанова Г.И.

УДК 792.075(09)(477.74)

АНТРЕПРИЗА ИЛИ ТОВАРИЩЕСТВО?

Анотація. На межі XIX – XX ст. в провінційних містах Російської імперії існувало кілька форм приватного театру, серед яких виділялися антреприза та товариство. Поява товариств – спроба акторів самоорганізуватися та протиставити антрепренеру-експлуататору свої об'єднання. Теоретиком таких акторських об'єднань вважається Л. Самсонов, який виклав свій проект на сторінках книги «Театральна справа в провінції».

Ключові слова: антрепренер, антреприза, театр, товариство, актор.

Аннотация. На рубеже XIX – XX в. в провинциальных городах Российской империи существовало несколько форм частного театра, среди которых выделялись антреприза и товарищество. Появление товариществ – попытка актеров самоорганизоваться и противопоставить антрепренерам-эксплуататорам свои объединения. Теоретиком таких актерских объединений считается Л. Самсонов, который изложил свой проект на страницах книги «Театральное дело в провинции».

Ключевые слова: антрепренер, антреприза, театр, товарищество, актер.

Summary. At the turn of the XIX – XX century, in the provincial cities of the Russian Empire, there were several forms of private theaters, among which are the repertory company and comradeship. The emergence of partnerships – an attempt to organize themselves and actors opposed to entrepreneurs-exploiters their association. Theoretician of such associations is acting L. Samsonov, who presented his project on the pages of the book, "The theater business in the province."

Keywords: entrepreneur, Private Company, a theater, a partnership, an actor.

В XIX – в начале XX в. в провинциальных городах Российской империи появляются разнообразные формы частного театра, первой из которых является антреприза. Вскоре, наряду с антрепризой, появляется товарищество. Актуальность статьи состоит в том, что данные проявления организационных форм театра в провинции фактически не изучены и лишь некоторые аспекты данного вопроса освещены в трудах Б. Алперса, Б. Варнеке, Ю. Дмитриева, Е. Стрельцовой и др. историков театра. В задачу данной статьи входит определение принципов, по которым строились антреприза и товарищество, а также сравнительная характеристика этих форм театра.

Антрепризой принято называть театральное предприятие, созданное и возглавляемое частным предпринимателем – антрепренером. Во время деятельности антрепризы, т.е. в течение театрального